

DET KYRKLIGA MISSIONSINTRESSET I GÖTEBORGS STIFT VID 1800 - TALETS SLUT

Av komminister Ragnar Block

I. 1874—1882

Det tycks allmänt vara antaget, att man i Göteborgs stift haft obetydligt intresse och förståelse för hednamissionen före Ringius' framträdande. Nyare forskning, t. ex. T. Furberg, Kyrka och mission, framhåller, att missionsintresset fanns under hela den schartauska väckelsens tid med noga begrundade principer för en eventuell mission: "en verksamhet, som var lutherskt konfessionell och utövades av kyrkan själv i stället för av enskilda sällskap." Vi ska här närmare gå in på de synpunkter och önskemål, som man hade på hednamissionen, och söka förstå det missionsintresse, som på detta sätt kom fram. Den omsorg, som man vid denna tid hade om hednamissionen, bör kunna väcka hos oss ett levande missionsintresse, så att vi också arbetar för att missionen bygges upp på fast grund, och följer dess viktiga arbete med våra förböner.

Vad kyrkfolket i allmänhet tänkte om missionen, är nog

inte så lätt att få reda på. Det bästa svaret får man, om man går igenom prästers predikningar och ser, vad de lärde bort om missionen. Dessutom behandlades missionen på prästmöten och i vissa skrifter. Här fick troligen prästerna sina riktlinjer, när de undervisade i församlingarna om missionen.

Vi ska först gå tillbaka något och se, vad som sagts och skrivits om missionen före år 1874.

Arbetet före år 1874 att få fram en kyrkans hednamission.

Stiftets inställning till missionsverksamheten bestämdes långa tider framåt av vad som hände vid prästmötet i Göteborg 1846. Då fanns inte Svenska Kyrkans Mission. Hednamissionen sköttes av enskilda missionssällskap. Frågan om deltagande i denna missionsverksamhet var aktuell. Då uppträdde sedermera biskopen i Göteborgs stift, Gustaf Daniel Björck mot verksamheten ifråga. Han yttrade bl. a.: ”jag anser det vara hvarje Christens pligt, att efter förmåga medverka till Hedningarnas omvändelse.” Men missionssällskapens verksamhet bidrager till att hålla vissa aktiva människor i tanken, att de är sanna kristna, då de i sällskapsväsendet vill verka för Guds rikets utbredande. ”Den bidrager på sådant sätt mäktigt till befrämjande av en halfandelighet, som håller den bättre andeligheten tillbaka.” Dessutom var de närmare kända missionssällskapen besmittade av ”Herrnhutismens gift”, — ”men för denna sect, som sätter tron i känslor och kärleken i beställsamhet, har jag mycken farhåga”. Samma inställning deklarerade kyrkoherden i Kville Johan Henrik Holmqvist, ”som i allo instämde” i Björcks yttrande. Han fann det angeläget med en ”rätt förstådd och i rätt anda bedriven” missionsverksamhet. Men utöver vad Björck anfört, hade han ytterligare två anmärkningar att göra. Särskilt anordnade missionsböner, vilkas huvudsakliga ändamål vore att insamla

penningar, ansåg han för "en skef och ensidig Gudstjenst" och därför falsk. Vidare vänder han sig mot "att berättelser om Missionssakens framgång", hämtade ur missionstidningar, upplästes, då missionstidningarna icke vore mera tillförlitliga än andra tidningar, "hvarföre dels osannfärdiga och dels osannolika berättelser komma att meddelas från det rum, från hvilket aldrig bör höras annat än den tillförlitligaste sanning." Även män av annan åskådning kom till tals vid detta prästmöte, men det synes som om Björcks och Holmqwists åskådning var den förhärskande. (Se G. Nelson, Den västsvenska kristendomstypen II). Här kom alltså ett starkt önskemål fram om en rätt kyrkans hednamission. Man hade inte förtroende för sällskapens mission, och kunde inte stödja den, man ville istället ha fram en kyrkans egen mission, en bekännelsetrogen sådan. Och missionsintresset hemma skulle främjas på rätt sätt, inte med oriktiga metoder.

Det fanns andra synpunkter på missionen redan vid denna tid. Kyrkoherden i Lunds St. Peters Klosters församling, schartaulärjungen Hans Fredrik Cedergren (1799—1863) var på vissa punkter, bl. a. i fråga om missionen, en särtyp i förhållande till andra schartaulärjungar. Han skriver i brev 1847 till Holmqvist i Kville: "något slags missionsverksamhet bör äga rum . . . ; i den meningen har, efter min tanka, en missionsverksamhet ägt rum alltsedan apostlarnas tid, och den kommer äfven här efter att fortgå . . . Men skall den missionsverksamhet, hwarom här handlas, bestå i något särskildt tillgörande, syftande derpå att bilda och utsända missionärer, så är jag åtminstone i hög grad tvekan, eller kanske af bestämdt motsatt mening med alla missionsällskaper. Skola missionärer bildas och sändas, så ser jag icke hwad stor vikt der ligger uppå, om detta sker genom sällskaper eller i kyrklig väg, som Björck kallar det. Det sednare har med sig alla de samma olägenheterna som det förra och kanske det förra en

eller annan fördel framför det sednare." I ett nytt brev 1856 skriver han: "Har det icke från början och allt igenom varit förnämligast secterna, som varit verksamma med missionärens utsändande? Vidare: Har någon gång eller på något ställe någon redlig Evangelisk Luthersk missionär kunnat hålla sig uppe mot secterna, deras missionärer och deras påtryckning? Deraf har hos mig befastat sig den meningen . . . att missionärer kunna icke med ringaste hopp om framgång — kunna icke utan att fresta Gud — och följaktligen böra icke, utsändas utan till kolonier eller besittningar som moderlandet äger, der missionärerna kunna hafva en stödjepunkt." I nytt brev samma år förklarar han, "att han icke gillar annan missionsverksamhet än i svenska besittningar i hednaland". Denna synpunkt synes ha gått igen i Björcks yttrande vid 1854—56 års riksdag, där han förordar missionen, bedriven av "präster i svenska församlingar i Amerika." (Se G. Nelson, Den västsvenska kristendomsstypen II). Cedergren hade säkert ett visst inflytande bland teologie studerande i Lund från Göteborgs stift. Det är svårt att avgöra, om denna tanke, att missionen bara skulle bedrivas av missiverade svenska präster i svenska besittningar, fått någon spridning i Göteborgs stift. Utom Björcks yttrande har jag inte funnit denna tanke komma fram i det material, som är aktuellt för vårt stift. Biskop Block nämner tanken i ett föredrag vid 1945 års prästmöte i Göteborg, där han presenterar sin "på många personliga minnen grundade uppfattning". Denna tanke, tillämpad på svensk lappmission, var främmande för stiftet, ehuru "hos några" påträffad. (Prästmöteshandlingar Göteborg 1945).

En annan, säkert mera utberedd strömning i stiftet fick ett uttryck, som skildras av A. Block i Göteborgs stift i ord och bild: "Prosten Samuel Kamp i Slöinge gav i ett brev 1847 till Wieselgren ett starkt personligt och avgjort uttryck för sin avvikande mening. När man uppmanar till gåvor för missio-

nen, skriver han, så har man ett ypperligt tillfälle att varna för inbillningen att man blott för den yttre gärningens skull är en sannskyldig kristen. En enda redlig mans medverkan och varnande röst kan uträtta mycket i en kommitté eller cooperation utan att han därför drar i främmande ok med otrogna. Vad gagnar undandragandet utan att hindra den sak man gillar. Bönestundens ändamål är ej egentligen att samla penningar utan att samla böner." Kamp var enligt G. Nelson "en schartaulärjunge, delvis rätt fri i förhållande till Schartau och väckelsen". Liknande åsikter möter hos kyrkoherden i Östra Karup Johan August Berg, enligt samma källa icke en "Schartaulärjunge, men en aktad man av ortodox läggning". Han höll en predikan på "Ansgarii dödsdag den 3 Februari 1865" över ämnet: "De rättfärdigas åminnelse blifver uti välsignelse." Den börjar med tre sidors uppbygglig utläggning av välsignelsen av de rättfärdigas åminnelse. Sedan följer fem sidor historik om Ansgar och hans gärning, vilket bryter klart mot den schartauska predikotraditionen vid den tiden; vi kan jämföra det med Holmqwists ovan anförda yttrande om otillförlitligt tal "från det rum, från hvilket aldrig bör höras annat än den tillförlitligaste sanning". Så följer en sida om vårt eget ansvar för nåden med hänvisning till Kapernaum, som hade ansvar för allt vad Jesus där hade gjort. Därpå talas tre sidor om vår missionsplikt, om kristenhetens och vårt lands missionsplikt. Den enskilde måste av Herren väckas till att behjerta hedningarnas nöd, vilket är en oavvislig plikt för alla tider. Verket är Herrens, han kan göra det oss förutan, men då går vi miste om nådelönen, som vi hade fått, om vi höll oss till Herrens lydnad och tjänst. Han uppmanar att ge till den mission, som då fanns: "På tvänne sätt kunna vi befrämja den: genom gåfvor och genom förböner." Kommer då gåvan Jesu sak till godo? "Du må tänka: Jag ger min lilla gåfva i den fasta tron, att ock jag må något bidra till medbröders

andeliga nöd; jag ger den, med den ödmjuka bön till min Herre och Fr., att som Hans är saken, så må Han ock välsigna det ringa utsädet . . .”

*

Stiftet var sålunda inte enigt i missionsfrågan före år 1874. Missionssällskapet i Göteborg, som stiftades 1836, leddes 1841—56 av biskop Bruhn i Göteborg. 1857 blev Peter Wieselgren domprost i Göteborg, och han tog sällskapet i beskydd och höll missionsböner vid makt. Missionsböner hölls varje månad i Göteborgs domkyrka. Samma år blev han ordförande. Omkring år 1862 blev föreståndaren för Lunds missionsinstitut Peter Fjellstedt ordförande. Man synes ha lämnat understöd uteslutande åt Evangeliska Fosterlandsstiftelsens verksamhet. (Se V. Bengtson, En kyrklig missionsrörelse i Göteborg från 1830-talet). Under biskop Bruhns tid har troligen en del präster i stiftet i likhet med Kamp slutit upp kring Missionssällskapet i Göteborg, men påföljande år tycks ha medfört en viss nedgång i uppslutningen. Ett fåtal präster och vissa lekmän, framför allt från Göteborg, med vissa sympatier för Fosterlandsstiftelsen, torde ha varit anslutna till verksamheten. Troligen har flera slutit upp kring Svenska missionssällskapet, som bildades 1835.

Kritiken mot missionssällskapen var dock allmän inom stiftet. Vid prästmötet i Göteborg 1865 hävdade preses, kontraktsprosten Claes Svante Lindskog i Örgryte, ”att missionsverksamheten synes vara på väg att allt mer träda i sektväsendets tjänst . . . Så länge man ändå nöjer sig med det förklarande, att dessa enskilda sällskaper måste taga saken om hand, eftersom kyrkan försummar sin oafvisliga pligt, så äro vi blott inne på området af alldeles samma subjektivism, som vi i afseende på det allmänna presterskapets lärareverksamhet funno oss nödgade att bekämpa . . . (Separatismen) skulle alls

Johan Henrik Hägglund.

icke önska, att kyrkan toge missionssaken om hand; ty den träder här i den allra starkaste opposition emot kyrkan . . . Därmed är således förklaradt, att sann christendom finnes inom detta sällskap, men att därutanför är idel död och mörker. Det är visserligen ett beqvämt sätt att blifva en rätt kristen . . ." Sällskapen gör anspråk på att vara den osynliga kyrkan, eftersom de "vore skickligare än kyrkan sjelf att utföra detta stora och heliga verk". Detta övermod "utmärker sektväsendet". "Glasell framträdde under debatten med ett anförande, i vilket han med iver försvarade sällskapen." Frikyrkligheten höll på att arbeta sig fram, och den ville ha missionen i sällskapsform. Reaktionen mot den andan i missions-sällskapen var stark bland kyrkans folk i Göteborgs stift.

Ett exempel på samma önskemål beträffande missionen har vi i en predikan av kyrkoherden i Västra Karup, Johan Henrik

Hägglund, lärjunge till ovan nämnde Cedergren, i hans evangeliepredikningar, som utkom 1893, efter hans död. Dessa predikningar blev spridda och lästa i Göteborgs stift. I Trettondagspredikan, som med hänsyn till innehållet och den historiska situationen måste vara skriven före år 1874, när Svenska kyrkan fick sin egen mission, framhåller han starkt varje sann kristens längtan efter och angelägenhet om den evangelii framgång i hednavärlden, som i Guds ord utlovas. "Men han finner sig icke därför kunna wara med om menskliga företag i denna Herrens sak, när dessa äro af den art, att de icke hafwa wittnesbörd för sig av Jesu evangelii sanning, ej heller kan han göra gemensam sak med dem, hwilka söka tilldana en half christendom, hwilken icke blir annat än en yttre drägt till att dölja hedningen i hjertat och gifwa menniskor anledning att berömma sig af sitt werk. Derföre, då Herren icke finner sin tid wara inne att öppna för sitt rike en dörr bland de hittills uteslutna folken, får han med stilla förbidan inwänta Herrens tid och emellertid söka för sin del att genom troget handlande med Jesu rikes nådeförmåner, hwilka äro honom beskärda, befrämja den ställning inom christenheten, som kunde göra henne duglig att med rätt lära och heligt lefwerne bära wittnesbörd om Jesus äfwen till andra folk..." Med sådana predikningar om missionen bereddes marken för ett kyrkligt och kristet missionsinne, och bakom dem måste ligga ett varmt missionsintresse. Man hade inte förtroende för sällskapens mission, missionen skulle inte skötas godtyckligt av enskilda sällskap. Man begärde och väntade på, att kyrkan skulle ta hand om missionen, och att den skulle bedrivas i kyrklig och bekännelsetrogen anda. Man hoppades, att Herren snart skulle öppna dörren för en kyrklig mission.

Man arbetade också för att få fram en sådan. Björck hade tidigare framlagt önskemål angående en kyrkans mission i riksdagens prästestånd 1854—56. Vid kyrkomötet 1873 hade

frågan börjat närma sig sin lösning. Där uppträdde biskop Björck och redogjorde för "de bägge hufvudsakliga betänkligheter", som hindrat honom och hans stiftsbröder "från att ingå i missionsaken". Därvid upprepade han i koncentrerad form alldeles samma skäl, som han 27 år tidigare anfört vid prästmötet i Göteborg. Även kritiken mot herrnhutismen finns med. "Det är icke tio år sedan svenska missionsällskapet skickade sina bidrag till befrämjande af den s. k. brödrasamlingens mission." Han önskar "innerligt sakens framgång, och att en kyrkans missionsverksamhet snart måtte komma till stånd, men ser ingen annan utväg än att verksamheten först ställes på rent kyrklig grund och man sedan får förbida, huru den artar sig". Holmqvist yttrade sig också, beklagade missionens oarter men framhöll sin positiva inställning till missionen såsom sådan. "Att han sedan yrkade avslag hade sin grund i att han tydligen icke ansåg något av de framkomna förslagen tillfredsställande." (Se G. Nelson, Den västsvenska kristendomstypen II).

Säkert har önskemål och påtryckningar från Göteborgs stift mycket bidragit till, att Svenska kyrkans missionsstyrelse bildades år 1874. Därmed hade Svenska kyrkan fått sin egen mission.

Biskop Björcks arbete för missionen efter år 1874.

Enligt tidigare forskning skulle biskop Björck ha varit mycket reserverad i sitt förhållande till den kyrkomission som bildats. T. Furbergs avhandling *Kyrka och Mission* ger oss en annan uppfattning. "Mer än någon annan torde vid denna tid biskop Björck ha betytt för det kyrkliga missionsintressets framväxt i stiftet." Vid prästmötet i Göteborg 1878 framlägger han för stiftets präster sina positiva synpunkter på missionen och sina önskingar om att den måtte utvecklas i rätt

Biskop Gustaf Daniel Björck.

riktning: "På kyrkomötet lyckades det att genomföra en enklare och mindre vådlig organisation af Svenska kyrkans missionsverk . . . Sällskapet (nämligen Göteborgs missionssällskap) syntes derföre luta till att antaga en separatistisk färg, hvarföre, i afsigt att förekomma hela missionsakens inflä-tande i separatismen, jag fann ändamålsenligt att också för kyrkans mission anordna bönestunder . . . Uppmaningar hafva blifvit gjorda till att . . . inlemna bidrag för missionen . . . Måtte denna viktiga sak mer och mer utvecklas till det skick, hvori icke mera kan befaras de skadliga inflytelser, hvilka vår dyra Schartau ansett vara oskiljagtiga från alla religiösa säll-skaper! Måtte de skrifter, som till missionens befrämjande utgifvas, alltmera renas från den latitudinarism, som deruti

ofta gjort sig gällande och grumlat vår kyrkas förhållande till andra kyrkosamfund eller egentliga sekter." Björck uttrycker alltså sin glädje över att Svenska kyrkans missionsstyrelse bildats, men han anser det också nödvändigt, att denna arbetar i en bekännelseetrogen anda, och att en klart kyrklig och bekännelseetrogen anda präglar de skrifter, som sprides för att väcka missionsintresse. Själv har han försökt få missionsintresset i Göteborg på klart kyrklig grund genom att istället för Missionssällskapets missionsböner anordna bönestunder för Kyrkans mission. Björck har också verkat för att man skulle stödja missionen med bidrag. Genom att på detta sätt lägga fram saken för stiftets präster, har Björck sökt väcka intresse för kyrkans egen mission bland dem, samtidigt som han framhållit kravet, att missionen måste vara bekännelseetrogen.

För Göteborgs missionssällskap medför 1870-talet "mera tryckta förhållanden". När kyrkan själv hade mission, fick missionssällskapet inte längre så stort intresse. I Fjellstedts ställe kom pastor Glasell som ordförande. Biskop Björck ville ha all missionsverksamhet på klart kyrklig grund, och riktade en förfrågan, hur sällskapet ville ställa sig till en möjligen uppkommande mission. Svaret kom 1874, "att Göteborgs Missionssällskaps verksamhet borde fortgå". Björck gjorde flera enträgna påtryckningar, att sällskapet måtte "inställa sina offentliga missionsböner, ty nu vore det svenska kyrkans skyldighet att sköta missionsaken". — "De tongivande inom sällskapet, göteborgspräster som Nils Sandblad, Edvard Osterman, Rickard Conricus, Valdus Bengtson, Peter Lundén och Magnus Wieselgren, hörde alla till de lågkyrkligt orienterade kretsar, som alltsedan Peter Wieselgrens verksamhet som domprost utgjorde ett markant inslag i stiftsstadens kyrkliga liv. Förhållandet mellan denna grupp och företrädarna för den gammalkyrkliga riktningen i stiftet präglades av ömsesidigt

misstroende och skarp kritik. Eftersom man inom Göteborgs-sällskapet ännu såg med en viss skepsis på den 'högkyrkliga' kyrkmissionen, var man inte heller beredd att liksom Svenska Missions-sällskapet lägga ned verksamheten till dess förmån." Man såg tydligen ett särskilt värde i andliga sällskap och sammanslutningar, och det ville man behålla. Därför fick Björck ånyo svaret, att sällskapets verksamhet skulle fortsätta. "1876 anmälde ordföranden, att han vändt sig till flera av stadens präster med begäran om biträde vid missionsbönerna, men hade icke af någon lyckats erhålla löfte." Biskop Björck gjorde förnyade påtryckningar, att sällskapet måtte upplösas för fridens och endräktens skull. 1877 dog Wieselgren, och därmed blev det nästan omöjligt att uppehålla missionsbönerna. De inträffade alltmera sällan, och istället kom Björcks kyrkliga missionsböner till stånd såsom motvikt. Från åren 1877—80 och framåt blev tillvaron alltmer tynande för sällskapet. "Den gamla uppgiften, att vara centrum för stiftets missionslif, kan det aldrig återfå", yttrade dess ledare år 1900. Det hade heller aldrig varit centrum för stiftet: under hela sin tillvaro var det föremål för stark kritik från kyrkligt håll, med önskemål om att få en kyrklig mission istället. Tidigare hade sällskapet emellertid, som vi sett, samlat en del av stiftets kyrkliga krafter, vilket inte längre blev fallet, sedan kyrkans mission tillkommit år 1874. (Se T. Furbergs avhandling och V. Bengtson, En kyrklig missionsrörelse i Göteborg).

Till de kyrkliga missionsbönerna i Domkyrkan valde biskop Björck ut framstående präster i stiftet, som i stiftsstadens centrum kunde föra missionens talan. Flera av predikningarna vid dessa tillfällen har rönt stor uppmärksamhet, kommit i tryck och säkert gett impulser och riktlinjer för liknande predikningar om missionen. Så har Björck genom sina initiativ verkat för att få fram ett levande missionsintresse i stiftet på gedigen kyrklig grund.

Johan Henrik Holmqvist.

Holmqwists inställning till missionen efter år 1874.

Kyrkoherde Johan Henrik Holmqvist tillhör de mera kända gestalterna i den schartauska väckelsens historia. Vi erinrar om, att han inte var helt nöjd med resultatet av kyrkomötet 1873. Undersöker vi hans predikningar, så finner vi emellertid, att även han hör till dem, som slutit upp kring missionsverksamheten. Men liksom Björck är han inte därför okritisk mot allt som går under namn av mission. Kravet att den bedrivs i kyrklig och bekännelsestrogen anda står fast.

När Holmqvist år 1871 predikar på Tredje Böndagen om de troende människorna, som "förkunna ibland folken Hans verk", så nämner han inte alls hedningarna, som ändå i textordet, 1 Krön. 16: 8, torde avses. Istället utlägger han texten så, att de kristna förkunna Guds verk för medkristna och för otrogna i sin närmaste omgivning. Mission är således att i sin kallelse utan extra åtgärder verka för Guds rikets tillväxt, och behöver inte innebära hednamission. Vid denna tid kunde han ju inte predika om hednamissionen, eftersom den sköttes utslutande av enskilda sällskap. 1874, således efter missionsstyrelsens tillkomst, predikar han annorlunda om missionen. Ämnet är: "Huru Herrans nuvarande trogna deltaga uti förberedelsen till de stora ting, dem Gud framdeles vill göra med sin församling." Missionsverkets betydelse för den närvarande tiden framhålles: vi ska deltaga i förberedelserna för de stora ting: "Man kan icke rent af förneka, att det ju äfwen på våra dagar inträffar, att en och annan så wäl ibland det lekamliga Israel som bland de hedniska folken blifwer tillhörande de christnas hop." Men missionen godkännes inte kritiskt: "Wisserligen kan ingen, som har någon insigt . . . sätta tro till de prunkande omvändelsehistorier, hwilka från wissa håll i mängd tillwerkas såsom innehållande hwad lättrogenheten ihop med det falska witet anser tilldraga sig bland Judar och hedningar. Men detta oaktat kan man icke förneka, att äfwen nu Han, som är Israels Gud, öppnar ögonen på en och annan bland det blinda egendomsfolket, äfwensom att hedningarnas Gud förer en och annan utur det hedniska mörkret till christendomens ljus. Men en stor tillökning af trogna bekännare så wäl bland Judar som hedningar skall den rätta församlingen få uti de kommande tiderna." Vi ska inte förakta det goda missionsverk, som även under nuvarande ringa tider utföres: "äfwen i våra dagar saknar icke den christna församlingen nådegåfwor . . . Men särskilda nådegåfwor har

den rättrogna församlingen att vänta uti de kommande tiderna, och dessa gåfwor så stora, att hon aldrig haft dem större." Bäst bidrager man emellertid till verkets framgång genom den egna bättringen och omvändelsen och genom Herrens lov, som ska ge klarhet och kraft att väl genomgå de svårigheter, som måste föregå det tusenåriga riket. (Holmqvist, Kyrkliga tal).

Inställningen är klar: den stora missionstiden blir under det kommande tusenåriga rikets tid, som talas om i Uppenbarelseboken; profetiorna om folkens omvändelse till Gud syftar i första hand på den tiden. Men den tiden måste förberedas genom kristen mission även under dessa svåra tider, då enligt profetian en antikristisk nöd och ett allmänt avfall från Gud och från bekännelsen är förutsagt, så att evangelium är utspjutt till alla folk redan nu, och folken därför lätt vid det tusenåriga rikets tid kan vända om till Gud. Om den antikristiska tiden talar också Björck vid 1878 års prästmöte: "Låt om oss aldrig glömma, att vi upplefvat förhållanden, som båda, att en antikristisk ande skall innan kort, enligt förutsägelserna i Herrans ord, om och för en liten tid vinna övermägt inom kristenheten; och att derförinnan affall i läran är förutsagdt." Detta var alltså varken för Björck eller Holmqvist något avgörande hinder för missionens arbete, även om det måste vålla, att missionen i vår tid inte kan få samma stora framgångar som under den stora missionstiden, det tusenåriga rikets tid.

Betänkligheter inför missionen.

Sedan missionssällskapen haft missionen om hand och be drivit den i nära anslutning till Fosterlandsstiftelsen, och som en förenings sak, dröjde det en tid, innan Svenska kyrkans mission vann enhällig uppslutning bland präster och kyrkfolk i stiftet. Man hade också upp ögonen för den nya missionens

verksamhet, och det var inte säkert, att den alltid ingav förtroende. Genom frikyrklig aktivitet hade missionen fått en dålig klang. "Carl Jacob Sandegren . . . skrev att de bästa och frommaste kristna han känt fruktade missionen såsom ledande till sekterism och falsk andlighet". (Citat ur A. Block i Göteborgs stift . . .) Detta gällde före år 1874, och samma inställning dröjde kvar hos många även under åren närmast efter. Biskop C. Block säger i föredraget vid prästmötet 1945, att negativa intryck av missionsarbetet "åberopades icke mycket, egentligen icke alls, i offentlig diskussion, men betydde dock rätt mycket i kyrkliga kretsar . . ., (då) de som ute i byggena reste och predikade eller talade om missionen, alltför ofta gjorde det i en sentimental tonart . . . eller också talade så som om man hade idel allvarliga kristna framför sig, vilket man än mindre var van vid." Vidare talade man vackert om missionen och den mörka hedendomen, men "förteg de många besvikelserna och misslyckandena, vilket gjorde att mera kritiska sinnen blevo en smula misstänksamma . . . I det tysta neutraliserade detta missionsintresset hos rätt så många. — Härmed sammanhänge, att på somliga håll de som mest talade om hednamission voro sådana som separerat från kyrkan." Denna skildring av propagandan för missionen stämmer väl med vad Holmqvist säger om "prunkande omvändelsehistorier". T. Furberg anför liknande kritik, som framkommit mot missionen: Missionstidningens betraktelser betecknades som "ovanligt magra och ytliga" och missionärsbrevens "märkvärdigt tarvliga". Tidningen borde över huvud ha ett "allvarligare innehåll". Man fann somliga artiklar "hållna i ett för sansat kyrkliga kretsar osmakligt sirapsmanér". Ytterligare en orsak till betänkligheterna bör framhållas. A. Block skriver: "Adolf Helldén var född i Krokstad 1873. Då han 1900 gick ut som missionär, betecknade Ringius honom som den förste, vars förkunnelse han var viss om att

J. Adolf Helldén.

kunna i allo instämma i." Tidigare utsända missionärer hade tydligen inte ägt fullt förtroende bland stiftets präster och kyrkfolk. När således varken de utsända missionärerna eller Missionsstyrelsens arbetsformer var sådana, att de vann förtroende, så vållade detta naturligtvis betänkligheter. Enligt T. Furberg ledde kritiken mot missionen till att man så småningom från Missionsstyrelsens sida började tillmötesgå synpunkterna från Göteborgs stift, och därmed försvann åtskilligt av misstroendet. Men fullt behjärtande tycks missionen ha fått, när Helldén gick ut som missionär. Då hade man änt-

ligen fått en missionär, som ägde fullt förtroende. Säkert har Helldéns inträde i missionen betytt lika mycket som Ringius' insats.

Ur betänkligheterna inför missionen framväxte ett nytt skäl mot missionsverksamheten. Vi låter biskop C. Block berätta (vid prästmötet 1945): "Man ansåg den nuvarande kristna församlingen alltför förvärldsligad för att med större framgång kunna verka Guds verk i hednavärlden. Man var i hög grad inställd på apokalyptiska tankar om en stor och svår antikristisk förföljelse, som skulle sätta kristenheten på hårda prov, men också rena och förnygra den kristna församlingen, så att därefter den av Paulus förutsagda tiden, då hedningarnas fullhet skulle inkomma i Kristi rike, skulle bli levande verklighet. Många kristna i våra bygder hade sin inställning till missionsaken starkt påverkad av vad de läste i den mycket spridda och använda Roos' bönbok: låt, när du genom förfärliga straffdomar undanröjt hindren, den glada tiden snart komma, då jorden skall vara så full av din kunskap, som vore hon av havets vatten betäckt." Så uppger T. Furberg, att "Helldén kom från en miljö, som var starkt präglad av traditionen från Schartau. Sina planer att bli missionär hade han hyst en längre tid och inte givit upp fastän de rönt föga uppmuntran från hans omgivning. Hans mor, en gammal from kvinna av den schartauanska skolan, ville till en början inte höra talas om saken. Inte heller av prästerna i stiftet fick han i början något stöd för sina missionsplaner." Någon har förmodat, att denna inställning skulle bero på påverkan av Bengel, som lästes mycket vid denna tid. Bengel talar ju mycket om de yttersta tiderna, särskilt i utläggningen av Uppenbarelseboken, och han är något djärv när det gäller att räkna ut tider för profetians uppfyllelse. Att märka är dock, att Bengel klart uttalar sig för missionsverksamhet i nyare tid: "Förut har Rom ensamt berömt sig av Missionerna; men nu hafwa

Protestanterna wäl sednare, men med större renhet och wäl-signelse antagit sig saken. Och snart är tiden inne, at alle Nationer komma, och tilbedja Herran, Kap 15: 4. Babylon har länge nog hindrat det.”

Tanken att missionen inte kan fungera förrän under det tusenåriga rikets tid, och att vi med hänsyn till den antikristiska nöden borde ge upp tanken på mission under vår egen tid, kan således ha förekommit i stiftet under denna tid, efter vad som framgår av C. Blocks berättelse. Men jag har inte någonstans kunnat finna den i predikningar, kyrklig debatt eller prästerlig undervisning från den tiden. Däremot finns tanken, att vi behöver en djupgående väckelse och reformation inom kristenheten, innan vi med framgång kan bedriva mission bland andra folk. Denna tanke kommer klarast fram i en predikan av J. N. Rexius.

J. N. Rexius' inställning till missionen.

Till huvudpersonerna inom den schartauska väckelsen för sin tid brukar sedermera domprosten i Göteborg Josef Nathaniel Rexius räknas. Han predikade vid en missionsbön i Göteborgs domkyrka 1881. R. Janson berättar i Julhälsningar 1929: Rexius' predikan ”väckte mycket uppseende och på många håll förargelse”. Han predikade nämligen om ”den förfallna kristenhetens oduglighet till att upprätta Herrens fruktan ibland hedningarna, och huru denna oduglighet skall avhjälpas”. Att Rexius icke principiellt var motståndare till missionen framgår tydligt av vad han här säger: ”Kristenheten skulle upprätta Herrens fruktan bland hedningarna. Den har av Herren fått de medel, genom vilka detta kan ske . . . Det är Guds vilja och avsigt . . . och han har givit befallning där- om . . . Den trogna församlingen har av den Helige Ande be- kommit den kärleksdriften, att den allvarligt vill efterkomma

J. N. Rexius.

Herrens befallning." Men han betvivlar att kristenheten i det djupa förfall, den nu befinner sig uti, *kan* göra detta. Inställningen var inte principiellt negativ, men just i det förfall, som nu råder, vore det bättre att börja arbeta för reformation och väckelse här hemma, så att missionen sedan kunde bli en mission i verkligt biblisk och kyrklig anda. R. Janson berättar i samma artikel, att Rexius senare ändrade sin inställning till missionen, fastän han aldrig såg på den med odelad beundran. Men negativ mot missionens sak var han aldrig: hans önskan var, att grunden på bästa sätt skulle läggas till en riktig kyrklig mission. T. Furberg kommenterar: "Rexius huvudsynpunkt var att tiden för en effektiv mission ännu inte var inne... Till förfallssymptomen räknade han den fromhet, som stod i samband med sällskapsmissionen: Då världen vill vara rätt andlig, så bildar hon s. k. missionsföreningar. Om kyrkomissionen uttalade han sig positivt men poängterade att

den inte kunde ändra det förhållandet, att en verklig mission var omöjlig på grund av kristenhetens förfall. 'Då hela församlingen vidtager anstalter till Herrens fruktans upprättande ibland hedningarna genom sina kallade och befullmäktigade tjänare, äro sådana anstalter, när de företagas efter Guds ord, i sig själva lovliga och berättigade. Men de kunna icke bota kristenhetens förfall, varpå kristenhetens oduglighet beror.' Först den yttersta tiden skulle bli den egentliga missions-tiden. När Herren 'återuppbygger Sion . . . skola ock hopar av alla folk falla till och hedningarnas fullhet ävensom det lekamliga Israel inkomma i konungens Jesu rike. Men till dess den tiden kommer, få Jesu trogna se löftet därom fjärran efter och i stilla förbidan låta sig nöja och under tiden hålla vad de hava så ock med trohet handla med och värna om Jesu rikes nådeförmåner'."

Tanken på det kommande tusenåriga riket som den stora missionstiden känner vi igen från Holmqwists predikan; denna tanke var nog allmänt antagen i stiftet vid denna tid och inte alls specifik för Rexius. Han avfärdar heller inte tanken på mission också under föregående svårare tider. Men han vill ha fram ordningen för missionen: först bättring och reformation hemma, så att kristenheten blir duglig att missionera, sedan missionsverksamhet, så att denna blir av rätt slag. Rexius ser tydligen kristenhetens förfall i vårt land som orsak till att också missionen blir sådan, att den inte inger förtroende. Att inställningen har ett klart samband med förtroendet för missionen, är alldeles klart; fanns inte sådant förtroende, så fick man börja med att predika bättring här hemma; och blev kyrkan först reformerad, så måste detta sedan återverka så att missionen blev av god kvalitet. Endast en kyrklig och bekännelsetrogen mission kunde ju stödjas.

Var denna inställning till missionen allmän i stiftet under åren närmast efter 1874? Missionären J. A. Helldén skriver i

Julhälsningar 1924: "lång tid efter det att vår kyrka börjat mission bland hedningarna, var hednamissionen bland oss en ganska både okänd och ökänd sak, ja, det var nästan farligt att använda ordet mission, ty det sattes utan vidare i samband med frikyrklighet och sekterism. Man hade hört talas om 'missionshus', och därför, så snart man hörde nämnas mission, så menade man, att det på något sätt syftade på sektmakarnas verksamhet i missionshusen, eller åtminstone var av sådant besmittat. Man höll ock före, att missionen var något 'nytt', som man gjorde rättast i att noga akta sig för." Biskop C. Block, som skildrat betänkligheterna mot missionen, måste "dock med eftertryck vittna om, att detta icke är allt, som kan uppgivas från förra seklets senaste årtionden. Det är att väl märka, att man i stort sett och ju längre dess mer medgav, att den innevarande tiden dock under alla förhållanden kunde vara och borde användas som en förberedelsetid till de väntade större tiderna."

En företeelse, som man ofta träffar på under denna tid, och som visar, att många delade Rexius' uppfattning, är, att man inte alls talade om missionen i predikan. Genom att verka för Guds rikets sak här hemma, ville man på lång sikt gagna dess tillväxt även i hednavärlden. Men där man inte hade förtroende för Missionsstyrelsens verksamhet, ville man ibland inte heller predika om missionens verk. Så finner vi t. ex. i en predikosamling av "komministern i Kristina församling i Göteborg" Märten Hallén, tryckt 1888 efter hans död, representativ för hans åsikter, då han själv valt ut predikningarna till tryck, en predikan på Trettondedagen, där han inte ens nämner hedningarna eller missionen. Under rubriken: "Huru den som icke följer Jesus, vandrar i mörkret", avhandlas endast, hur de otrogna inom kristenheten vandrar i mörker, och man kunde vänta sig, att även hedningarnas mörker skulle behandlas, men det omnämnes inte. Slutsatsen blir en maning

att följa Jesus för egen del, så att han måtte taga en ut ur världens mörker och låta sitt ljus uppgå för människan. I likhet med flera andra predikosamlingar från denna tid innehåller denna inte några predikningar för böndagarna. Samma företeelse möter i en manuskriptsamling av Adolf Malmstedt i Backa: nästan alla kyrkoårets texter finns med, men just Missionsdagens predikan saknas. I en predikan över Trettondedagens aftonsångstext, tillika hållen på Fastlagssöndag, nämnes intet om hednavärlden eller missionen. Jonas Lindskog, kontraktsprost och kyrkoherde i Hunnestad, har i tryckta kompletta årgångar predikningar, utgivna efter hans död 1892 och 94, utgörande II resp. III årg., inga böndagspredikningar; i II årg. på Trettondedagen nämnes inte något om hedningar eller mission; i III årg. predikar han så om hedningarna på Trettondedagen: "På Honom skola hedningarna hoppas. Här talas om sådana hedningar som vändt sig ifrån afgudarna i werlden och som genom tron på Guds Son fästat sitt hopp på den lefwande Gud . . ." Tydligt åsyftas människor i kristenheten, som levat som världens barn och vänt sig till världens avgudar, men nu gjort bättring. Själva hednaländerna nämnes inte, inte heller missionen. Att böndagspredikningar saknas i utgivna predikosamlingar, kan bero på, att en böndag behandlar aktuella förhållanden i tiden, som behöver bli annorlunda, och att varje tid har sina brister, som måste avhjälpas; nya tider behöver nya böndagspredikningar. Att missionen inte behandlas i Trettondedagspredikan, kan möjligen förklaras med, att Trettondedagen vid denna tid ej var kollektdag för missionen — det blev den först år 1900. Men det torde ändå ha varit så, att predikningar på Missionsdagen inte behandlade någon annan mission än den, att man själv behöver vända om till Gud och på det sättet bli ett ljus i sin närmaste omgivning. A. Block berättar (Göteborgs stift . . .): "Det är känt, att predikningar som verkligen handlade om missionen kunde

hållas missionsdagen. Eljest lät man nog ofta det ämnet vara och talade allmänt uppbyggligt över texten. Prosten Fritz Lüscher har omtalat, att han somrarna 1894—99 ofta träffade ärkebiskop A. N. Sundberg, som vid något tillfälle berättade, att han i 3:e Böndagens högmässa i Uddevalla icke hört dagens predikant yttra ett ord om missionen, varför han vänt sig till sin gamle vän prosten Ljunggren med begäran att han skulle 'hålla efter sina präster'." Hur pass vanliga sådana predikningar var, är mycket svårt att yttra sig om.

Nu var givetvis inte alla predikningar, som behandlade hednamissionen, av lika god kvalitet. Ett yttrande, som läggs i J. N. Rexius' mun, är följande: "Har pastor NN tänkt på, att missionspredikningar brukar vara mycket lika uppbyggda. Där brukar vara tre delar. I första delen talas om hedningarnas nöd, och den målas i mycket starka färger. I andra delen tas upp tänkta invändningar mot missionen, och dessa invändningar bemötes, men märkvärdigt nog räknas det med, att alla som kommer med dessa invändningar, är sanna kristna. I tredje delen får man veta, vad vi ska göra för missionen. Och det är tre saker: vi ska be för missionen, läsa om missionen i Missionstidningen och offra till missionen, och då kan man ibland till och med på öret få veta, hur mycket man ska lägga." Den sortens predikningar vittnar ju inte om något levande missionsintresse. För Rexius och hans meningsfränder tycks missionen har varit en hjärtesak: det gällde att inte från början få in missionen på dåliga vägar, utan först arbeta för att få den på rätt väg, för att sedan kunna ge den sitt fulla stöd. Därför var man en tid återhållsam med att gynna missionen och anbefalla den i predikan.

Några förespråkare för missionen.

Att man i stiftet efterhand mer och mer slöt upp kring mis-

sionen, sedan den blivit en kyrkans sak, och man sett, "hur den nya anordningen artade sig," är uppenbart.

Stiftet fick redan 1868 sin egen missionär i Sandegren. 1893 kom den andra, fru Hilda Blomstrand, född Carlson, från Foss prästgård. Den tredje missionären, Adolf Helldén, kom 1900. (A. Block, Göteborgs stift . . .) Som ovan antytts, var Helldén den förste, som vann kyrkfolkets fulla förtroende.

I jämförelse med vad som tidigare skänkts till missionen från Göteborgs stift blev bidragen under tiden 1874—83 goda. Stiftet hävdade sig väl i förhållande till andra stift, särskilt om hänsyn tas till att de från detta stift insända medlen nästan uteslutande bestod av 3:e Böndagskollekten. (T. Furberg). Dock torde det vara oriktigt att läsa ut alltför mycket av siffror. I gåvoredovisningarna från denna tid finner emellertid Furberg flera präster, som tillhörde den gammalkyrkliga huvudriktningen i stiftet utan att dock vara bland dess mer uppmärksammade eller tongivande företrädare. Som exempel nämnes kontraktsprosten C. J. Hegardt i Starrkärr, pastoratsadjunkten L. E. Högberg i Getinge och fångpredikanten J. Gadd i Halmstad. Också kyrkoherden i Fjärås J. H. Sjöblom bör nämnas i detta sammanhang.

Kommer denna växande uppslutning kring missionen fram i förkunnelsen? Redan 1874, samma år som Missionsstyrelsen bildades, predikar J. H. Sjöblom på tredje böndagen i Holsljunga 1874, predikan upprepad i Förlanda 1876, med texten Es. 42: 7 över ämnet: "Den kristliga missionsverksamheten" med de tre delarna: "I. Hvarpå den grundar sig och hvad som bör drifva de kristne dertill. II. Hvarest, huru och af hvilka den skall bedrifvas. III. De löften och den välsignelse, som den har med sig." Till dem som med allra mest eftertryck redan från början predikade för missionen efter Missionsstyrelsens bildande hör biskop Björcks son Gustaf Ludvig Björck, kyrkoherde i Vinberg. Vi har redan anfört Holmqvist i Kville.

C. J. Hegardt.

Kyrkoherden i Örby Anders Herder Block predikar i Kinna och Örby tredje böndagen 1876 med texten Apg. 26: 18 över ämnet: "Den saliga förändring, som sker för en människa, då hon blir omvänd." I tillämpningen anbefalles missionen: "Många hedningar sitta i dödens ängd och skugga; (de hava) ej hört evangelium om Kristus, som vi höra, hafva ej Guds ord, vandra i hedniskt mörker . . . de behöfva att få höra Guds ord. Gud (har) talat derom — (han har) befallt att evangelium skulle predikas . . . därför (är) detta (den) kristna församlingens pligt. Men pröfva dig, om du är (en) hed-

ning . . ." Predikan slutar med en maning att inte glömma bort sin egen omvändelse. Här anbefalles missionen klart: hedningarnas nöd framhålles, Guds befallning till den kristna församlingen åberopas. Kontraktsprosten i Krokstad J. V. Thuresson predikar 3 Böndagen 1887, predikan tryckt efter hans död i en 1908 utgiven predikosamling: "Huru många millioner människor leva icke ännu på jorden, öfwer hwilka icke ens Kristi namn är nämndt: huru skall det då komma därtill, att *alla* knän skola böjas för Gud i tillbedjande vördnad?" I de yttersta tiderna skall en allmän omvändelse ske. "Att denna allmänna omvändelse stundar, wisar sig i förberedelsernas annalkande . . . Därföre borde vårt folk omvända sig . . ." Därför gäller det att för egen del främst hålla fast vid Gud och hans ord. "Men fästen ock djupt i edert sinne wittnesbördet om hans kärlekswilja, att alla människor skola frälsta warda och till sanningens kunskap komma, så att eder wilja i detta afseende må blifwa allt mer lik Hans, allt mer brinnande och allwarlig, på det I ock utan försummelse mån göra hwad I kunnen för deras omvändelse och frälsning, som utantill äro, i synnerhet genom att bedja för dem." G. Nelson nämner, att kyrkoherde Aug. Ahlberg i Ljungby varmt rekommenderar missionen i en predikan på tredje böndagen år 1888: "Eder såsom kristna åligger det att bedja för dem, att Gud ville öppna deras förstånd och vilja, att Gud ville bana en väg för sitt rike hos dem; bedja att Gud ville sända dem sitt ord och rätta predikanter, och I bören med de gåfvor, som I i dag kunnen, bidra därtill, att vår Svenska kyrka må sättas i tillfälle att kunna utsända Ordets tjänare till dessa arma hedningar." Här kan föreligga påverkan från G. L. Björck i grannpastoratet Vinberg. Kontraktsprosten Carl Fehrman i Träslöv har en predikan på Trettondedagen i sin predikosamling, som utkom 1899 efter hans död (även här saknas böndagspredikningar). Här talas profetiskt om missionens stora

J. L. Cullberg.

framtid: "Ännu är det nog för många jordens folk, såsom Profeten beskriver det i vår epistel för i dag, att mörker övertäcker jorden och mörkret folken, ty Jesus är för dem okänd, han, som skulle vara världens ljus, Kristi namn är icke för dem nämndt; de sitta i mörker och dödens skugga. Men också för dem skall det skina klarligen, ty äfven för dem skall predikas evangelium om Guds nåd i Kristus, helsosam för alla menniskor, ty Jesus skall blifva världens ljus; ifrån solens uppgång allt intill nedergången skall jorden vara full af Jesu Kristi kunskap . . ."

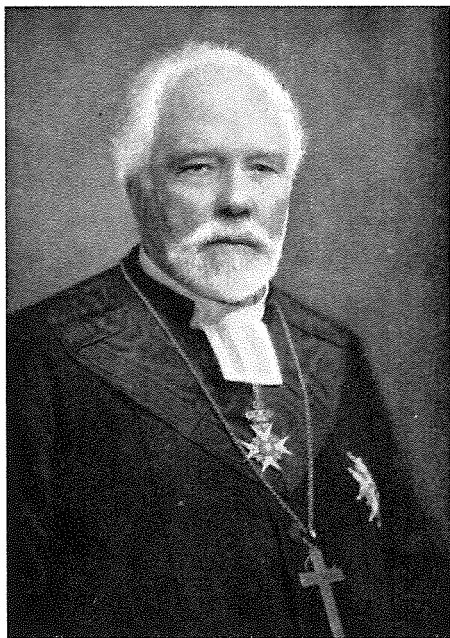
T. Furberg redogör för hur missionen vann flera föresprå-

kare: Missionsstyrelsen tog stor hänsyn till kritiken från Göteborgs stift. Man sökte visa, att kyrkomissionen verkligen var kyrklig. Styrelsen såg till att den företräddes av därtill särskilt lämpade personer. Till dem räknades Sandegren och Bexell. Däremot ansåg man inte rådligt att L. P. Norenus gjorde något framträdande i staden. I fråga om stiftsombud togs också speciell hänsyn till Göteborgs stift. Flera av de präster, som representerade den västsvenska kristendomsformen, engagerade sig på 1880- och 90-talet för kyrkomissionen, bl. a. prosten J. F. Ström i Breared, kyrkoherde J. L. Cullberg i Ale-Skövde, kontraktsprosten Carl Grundell i Säve. Betydelsefullt var att yngre präster, som gick in i stiftets schartautradition, ställde sig positiva till verksamheten för kyrkans mission. Av betydelse var också att åtskilliga präster, som inte direkt räknades tillhöra den gammalkyrkliga huvudriktningen i stiftet men ändå hade goda relationer till den, under 1890-talet engagerade sig för kyrkomissionen. För det växande intresset i Hallandsdelen av stiftet spelade kyrkoherde E. D. Heüman i Falkenberg en viktig roll. Heüman kunde vid denna tid inte direkt räknas som en representant för den västsvenska fromhetstypen men hade dock icke obetydliga förbindelser med dess företrädare. Han tog ivrigt del i missionsdebatten och arbetet för kyrkomissionen. En energisk insats utfördes av två yngre präster, som kan karakteriseras som "moderat gammalkyrkliga", nämligen domkyrkokomminister Gustaf Franck och pastor Josef Bredin. En viktig roll spelade också kontakten med två av kyrkans missionärer, nämligen Sandegren och Bexell. Sandegren var särskilt inriktad på att öka insatsen från Göteborgs stift. Även Bexell hade personliga anknytningar till stiftet och ansågs på grund av sin teologiska position och sin predikostil vara lämplig att där föra kyrkomissionens talan. Biskop Björck har nog också efter hand påverkat många präster. A. Block anför ett yttrande 1892 av E. D.

Heüman: "Jag glömmmer aldrig 3:dje Bönedagen 1881, då jag höll en missionspredikan efter vedertaget mönster, huru han med tårar och skärpa sökte vidga min blick och bryta sönder min partikularism. Jag är glad, att hans ord i min utveckling burit frukt." Denna frukt har vi exempel på i den postilla, som han utgav 1901 såsom kyrkoherde i Adolf Fredrik i Stockholm. Här avhandlas syndafördärvet och Guds missions-sinne, då Han utför frälsningsverket. I Jesu namn skall vi gå ut och göra alla folk till lärjungar. Den som har en särskild kallelse, skall gå ut som missionär, men eljest gäller det att man i kallelsen betar sig så, att "umgängelsen blir en predikan om, att folken skola göras till Herrens lärjungar". Vidare skall man be för hedningarna och stödja kyrkans mission genom prenumeration på missionstidningen och gåvor till missionen. Som argument för en riklig gåva åberopas, att man äter dyra middagar på sta'n; då bör man också kunna ge till missionen. Detta påminner onekligen om Rexius' karakteristik av vissa missionspredikningar.

U. L. Ullmans missionspredikan år 1881.

U. L. Ullman var sedan 1872 teologie lektor i Göteborg och anses stå stiftets schartautradition nära, ehuru han på vissa punkter var mycket fri i förhållande till den (G. Nelson). Han predikade ofta om missionen i Göteborgs domkyrka och annorstädes och understödde därmed biskop Björck i hans strävanden för ökat missionsintresse och mera aktivt deltagande i missionsverksamheten (T. Furberg). År 1881 höll han i Göteborgs domkyrka en missionspredikan över Es. 61: 11 med ämnet Den Kristliga Missionen. I. Den gäller alla hedningar. II. Den verkar rättfärdighet och lof. III. Den växer. IV. Den är ett verk af Herren Herren. Predikan utgavs i tryck, och fick därigenom betydelse över hela stiftet. Vi ska här närmare

Biskop Ullman.

gå igenom hans sätt att i predikan lägga fram missionen, och jämföra det med hur man i stiftet brukade predika härom.

Först avhandlas i tre sidor missionen såsom behöflig för alla syndare i världen, motiverad genom försoningen för alla världens folk, förutsagd i gamla testamentet och befalld i nya testamentet. Missionsbefallningen gäller alla tider för hela kyrkan. Så långt råder full överensstämmelse med gammal-kyrklig predikan inom stiftet, där den behandlar missionen; vi känner igen synpunkterna från t. ex. biskop Björck. Sedan följer tre sidor missionshistorisk framställning med indelning i tre missionsperioder, noggrant avgränsade i tiden, enligt Guds styrelse. Historieskrivningen med folkvandringar och kommunikationer och en inledning till en ny och stor missionsperiod, i vilken man nu borde delta, förefaller inte

ovederhäftig men är naturligtvis historiskt diskuterbar, fastän den nu meddelats "från det rum, från hvilket aldrig bör höras annat än den tillförlitligaste sanning". Liknande historieskrivning i missionspredikningar återfinnes på andra håll i stiftet, såsom i J. A. Bergs anförda predikan på Ansgarii dödsdag, men bör dock anses som helt främmande för predikan av schartausk typ, eftersom predikan bara får innehålla "tillförlitligaste sanning".

I andra delen avhandlas i två sidor den förändring, som Guds ord verkar såväl i kristenheten som i hednavärlden, och här beskrives Guds ord "i Andens och kraftens bevisning" såsom verkande "bättring, tro och helgelse". Frukten blir "rättfärdighet och lof". I synnerhet i hednavärlden är förändringen påtaglig, och här anföres Rom. 1. Så långt följer Ullman stiftets vanliga predikotradition. Här återkommer kravet, att missionen måste vara 'bibel- och bekännelsetrogen. Därpå följer en sida mera praktisk framställning av hur hedendomen i dess avskyvärda former genom missionen förvandlats: "en from, fridsam och flitig befolkning, vid hvars umgänge man kan finna sig väl; der firas nu gudstjenst i värddiga kyrkor, der höras orgeltoner och psalmsång..."

Predikans tredje del utgöres av tre sidor nästan uteslutande redogörelse för missionens nuvarande läge med uppmuntran- de beskrivningar av missionens framgång och paralleller från tidigare missionsperioder. "Och den missionsperiod, vid hvars början vi för närvarande befinna oss, har ju ännu knappt varat *ett enda* århundrade. Vi kunna således ännu icke vänta oss några utomordentliga framgångar. Men om det ock går långsamt med Guds rikets växt i hednalanden, det går dock framåt..." Beskrivningen av missionens senaste framgångar verkar onekligen ganska överdriven: "Den indiska hedendomen är redan ohjelpigt undergräfd genom den kristliga missionens inverkan och lutar uppenbarligen ju längre desto mer

mot sin undergång. Och samma företeelse möter oss mer eller mindre tydligt öfverallt i de hednaländer, der kyrkans missionsverksamhet börjat vinna insteg." Att det talades något om det aktuella missionsarbetet och dess framgångar vid denna tid, var inte helt ovanligt, men mot "osannolika och osannfärdiga berättelser" i predikan var man klart avvisande; dessutom var det oriktigt att göra upp berättelser om påstådda framgångar i hednavärlden men förtiga de många misslyckandena; sådana berättelser var inte ägnade att inge förtroende. Predikan borde bara innehålla tillförlitlig sanning. I detta avseende saknar predikan helt anknytning till missionsintresset av schartausk typ.

Fjärde delen talar om missionen såsom Herrens verk, anförtrott åt kyrkan, som därtill fått salighetsmedlen: ordet och sakramenten, jämte missionsbefallningen och löftet om Herrens närvaro. Därför kan missionen vänta framgång, även om det ser aldrig så mörkt ut i världen, och de närvarande ringa tiderna utgör intet hinder för Herren att utföra sitt verk. Detta exemplifieras med Ansgars mission. Att missionen skall vara kyrklig och konfessionell, betonas klart: uppdraget är givet åt kyrkan, sektväsendet är ett hinder för missionen att övervinna: "På alla håll arbetas på att omstörta sjelfva grundvalarne för kristendom och kristligt samfundslif. Sömnsjuka och halfandlighet, sektväsen och villfarelse . . . gripa . . . omkring sig i våra dagars kristenhet." Här är stora likheter med Holmqwists predikan 1874, och Ullman avgränsar sig klart mot den låg- och frikyrkliga åskådningen och sällskapsmissionens företrädare.

I tre avslutande sidor varnas först för halvandlighet i samband med deltagande i missionsverksamhet, vilket var utmärkande för predikningar av schartausk typ: man måste först

och främst själv göra bättring. Härpå avvisas den tanken, att ingen mission skulle kunna vinna framgång före det tusenåriga rikets tid: missionsbefallningen gäller alla tider, och Gud kan välsigna även den närvarande tiden, ehuru missionens stora framgångar skall inträffa först "sedan den antikristiska tidens nöd är väl öfverstånden". Här återfinner vi samma tanke, som kommer fram i Holmqwists predikan 1874: den stora missionstiden blir den yttersta tiden, men vår egen tid är en viktig förberedelsetid, som vi ska använda, fastän missionen inte nu kan få så stora framgångar. Missionens goda resultat understrykes genom omnämnande av det goda andliga tillståndet bland det tamuliska folket i Ostindien "i äkta evangelisk-luthersk anda". Resultatet av missionen förväntas bli bättre än förhållandet i hemkyrkan: "Vi lära väl ej misstaga oss i den förmodan, att Herren under den nu begynnade missionsperioden förehafver att flytta öfver sin kyrka till nya områden i verlden, medan den gamla kristenheten i vår verldsdel allt mer urartar och förderfvas för att slutligen helt och hållet ödeläggas vid det förestående stora affallet och i den antikristiska tidens nöd." Denna tanke, att kristenheten är på väg att avfalla, och att vi därför kan förvänta, att Guds rike får stora framgångar i hednavärlden, torde vid denna tid inte ha varit så vanlig; Rexius framhåller istället, att om affallet i kristenheten är stort, så är kristenheten oduglig att bedriva en rätt mission, även om en viss ringa framgång för missionen kan förekomma under ringa och svåra tider. Ullman tar här upp en tanke, som G. L. Björck redan framfört, och som sedan får stor betydelse för anslutningen till missionen. U. L. Ullmans missionspredikan stämmer alltså dogmatiskt mycket väl med schartautraditionens synpunkter, men sättet att i predikan berätta om vad som händer med missio-

nen avviker från den gammalkyrkliga synen på predikan som Guds ord och inte människors berättelser.

En fortsättning, som behandlar det kyrkliga missionsintresset i Göteborgs stift under åren 1882—1900 kommer att följa i nästa års Julhälsningar.

Ragnar Blokh